

Interview Kent Nagano

Door Gustaaf Vossenaar

De uitvoering van *Rheingold* door Concerto Köln onder leiding van de Amerikaanse dirigent Kent Nagano was een groot succes. De recensies van dit concert in de Zaterdag Matinee op zaterdag 20 november 2021 waren unaniem lovend. En hoewel meningen kunnen verschillen – de inzetten in het orkest waren soms niet altijd zuiver en juist getimed - blijft overeind staan dat deze ‘authentieke’ *Rheingold* de toehoorders in vervoering bracht.

Aangekondigd als ‘de authentieke’ Wagner, was deze *Rheingold* het resultaat van een vier jaar durende studie naar hoe de *Ring des Nibelungen* in de tijd van Wagner geklonken moest hebben. In de komende jaren zullen de andere delen worden uitgevoerd.

Tijd om te spreken met Kent Nagano, een van de drijvende krachten achter het ‘Wagner Lesarten’ project.

Was de enthousiaste ontvangst van deze concertante uitvoering een verrassing?

Vier jaar is er gewerkt aan de voorbereiding van deze uitvoering. Vanaf het begin wilde men wetenschappelijk op zoek gaan naar de oorspronkelijke bronnen van de *Ring des Nibelungen*. Hoe heeft Wagner oorspronkelijk bedacht dat de Ring uitgevoerd moest worden, gegeven de periode en context van de tijd waarin hij leefde. Het resultaat van deze studie wordt nu gepubliceerd en de bedoeling is dat het door komende generaties gebruikt kan worden voor verder onderzoek en eigen interpretaties.

Nagano wijst erop dat dit project, dat gestart werd onder de naam ‘Wagner Lesarten’, een gezamenlijk initiatief was van zowel wetenschappers als het barokorkest Concerto Köln. In die zin waren de orkestleden ontroerd dat na een lange, intensieve voorbereiding – een soort gevecht van Siegfried tegen de draak - er nu zo enthousiast op het werk wordt gereageerd.

Deze authentieke versie moet overigens niet gezien worden als kritiek op andere interpretaties die over de jaren zijn ontstaan. Absoluut niet. Maar voor iedereen die zich verdiept in literatuur en muziek is het waardevol om weer eens terug te gaan naar het bronmateriaal. Dit geeft ons de kans te horen hoe dit werk in de tijd van de componist geklonken zou kunnen hebben.

Voor de daadwerkelijke uitvoering moesten en nogal wat extra orkestleden worden gevonden. Het Concerto Köln ensemble heeft zelf zo’n 20 vast geëngageerde musici. De voorbereiding was daarom tijdrovend omdat als orkest men naast historische instrumenten ook de daarbij behorende historische speel- en zangtechnieken wilde gebruiken.

Wagner is veel meer dan een harmonische structuur met daarboven een melodie; het idee van het leitmotief, dat door alle registers van het orkest heen speelt, heeft consequenties voor de plaats van de instrumenten. De opstelling en positionering van de orkestleden moest aansluiten bij wat de ideeën van Wagner daarover waren en die ook volstrekt logisch zijn. De oorspronkelijk set-up die men in Bayreuth gebruikte is daarom ook hier toegepast. Het is kenmerkend voor de genialiteit van Wagner dat hij zich bekommerde over hoe het geluid bij de toehoorders binnenkwam. De cello’s en de altviolen, die dominant zijn in

Rheingold, moesten bijvoorbeeld over de gehele breedte worden geplaatst. Dit was zeker in het begin wettelijk. Ook voor Nagano. De aanvoerder van een sectie, die normaal zichtbaar vooraan zit, was nu weg.

Richard Wagner heeft zo'n twintig jaar aan de Ring gewerkt voordat eindelijk de *Rheingold* (1869) en *Walküre* (1870) in München in première gingen. Bovendien bestond er op dat moment nog geen Bayreuther Festspielhaus. Nagano vond het interessant zich te verdiepen in de aanwijzingen die Wagner maakte voor al die keren dat deze muziekdrama's in de Bayerische Staatsoper werden uitgevoerd. Zeker met het oog dat *Rheingold* in concertzalen als concertante gespeeld ging worden, wilde hij achterhalen welke aanwijzingen Wagner noteerde om zijn muziek in concertzalen ten gehore te brengen. De aanwijzingen voor het gebruik van de oorspronkelijk instrumenten die zo een beklijvende klank produceren, bleken van grote invloed.

Het spelen in het Concertgebouw was een feest voor de orkestleden; niet alleen door de historie van het gebouw maar ook de akoestiek die meewerkt aan een fantastische klank.

Op de vraag of collega dirigenten en operahuizen hebben gereageerd op deze reconstructie van de authentieke Wagner, vertelt Nagano dat hij met een aantal contact heeft gehad en dat zij het een buitengewoon interessant project vinden. Echter, weinigen hebben het nog live gehoord en om er een mening over te hebben, moet je het stuk toch echt gehoord hebben. De Kölner Philharmonie heeft opnames gemaakt van het concert en er zijn plannen om die te gaan publiceren.

Het Ring-project, dat werkt onder de naam 'Wagner Lesarten', is niet een interpretatie van de Ring. Het wil een fundament bieden aan musici die hen in staat stelt om straks na de publicatie van de research documenten aan de slag te gaan en een eigen interpretatie te maken.

Het Ring-project loopt inmiddels vier jaar en de verwachting is dat het nog eens vier jaar gaat duren voordat het gehele project voltooid is. Vanaf het begin heeft de groep rond Concerto Köln besloten geen concessies aan de kwaliteit te doen. Dan duurt het maar wat langer. Gelukkig heeft de belangrijkste instelling die dit project financieel ondersteunt – Kunststiftung NRW (Nordrhein-Westfalen) - ingestemd met de verlenging. Daarnaast zijn er diverse instellingen en particulieren die het ondersteunen alsook het ministerie van Cultuur van de deelstaat Noord Rijn-Westfalen. Omdat inmiddels meerdere concerthuizen interesse hebben getoond de *Walküre* op het programma te willen zetten, realiseert Nagano zich dat er wel doorgewerkt moet worden.

Musicoloog dr. Kai Müller, die het researchteam heeft samengesteld, doet vooral onderzoek op 3 gebieden;

- Vocale technieken en historische stijlen zoals die van bijvoorbeeld Wilhelmina Schröder- Devriend. Het gebruik van vibrato, wel of niet 'sprechstimme', parlando techniek en heel belangrijk de dictie.
- De historische instrumenten die ten tijde van de industriële revolutie in de 19^e eeuw evolueerden. Leidt dat bijvoorbeeld tot klankverschillen tussen *Rheingold* en *Die Walküre*?
- Uitvoeringstechniek, de wijze waarop een instrument bespeelt diende te worden.

Was het de bedoeling deze uitvoering van *Rheingold* snel te spelen?

Nagano moet lachen. De voorlaatste keer dat hij het muziekdrama speelde was bij de Hamburgische Staatsoper. Hij deed er toen inderdaad 13 minuten langer over. Er zijn verschillende aantekeningen van Wagner over hoe snel of langzaam iets gespeeld moet worden. In het onderzoek worden ook andere stukken bestudeerd zoals de 9^e symfonie van Beethoven. Wat zeggen de aantekeningen van Wagner? Hoe interpreteerde hij dat deze symfonie gedirigeerd moest worden. De uitkomst was dat het geen mechanisch werk moest worden en dus richtte het onderzoek er zich op waarom bepaalde tempi en wisselingen werden gekozen. Het bleek dat Wagner dat sterk liet afhangen van wat de teksten van de hoofdrolspelers waren. Hij hechtte een groot belang aan een juiste uitspraak en intonatie. Wat zij moesten uitspreken en uitdrukken bepaalden in hoge mate het tempo. Zijn keuze voor zangers werd mede bepaald door hun expressieve gave als ook hun uitspraak techniek. Het moesten karakterstemmen zijn en de tempimarkeringen zijn daarom ook nauw gelieerd met het karakter van de rol.

Op twee plaatsen was dat in deze uitvoering van de *Rheingold* opvallend snel. De opening met de drie rijn dochter is meer levendig dan wij gewend zijn. Er is meer flexibiliteit in de tempi. Daardoor zijn de rijn dochters niet zozeer een trio van dames maar komen de drie verschillende karakters in hun zang en expressie tot uitdrukking.

Het andere fragment is direct na de scene met de aambeelden waarin de Nibelungen verschijnen. Nagano vroeg zich in het begin nog af of het orkest deze snelheid aan zou kunnen maar de leden stelde hem gerust; zij waren Vivaldi gewend. Snel spelen was niet het probleem; de nauwkeurigheid en wendingen die Wagner voorschreef wel.

Wie zich verder wil verdiepen in het project 'Wagner Lesarten', kan informatie (ook in het Engels) daarover terugvinden op;

- <https://wagner-lesarten.de/project.html>

en er is een podcast over het project met Kent Nagano en leden van het team;

- <https://soundcloud.com/wagner-lesarten/wagner-lesarten-darum-gehts>

Wie geen onderscheid kan maken tussen g en ch is een on-Duitse barbaar –

Richard Wagner